

of 12 December 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32012R1215>.

11. Storme M. Approximation of Judiciary Law in the European Union / M. Storme ; Rapprochement du Droit Judiciaire de l'Union europeenne. – Kluwer ; Dordrecht, 1994. – 225 p. (Автором розділу Provisional remedies став професор Міланського університету Дж. Тарція).

12. Storme M. A single Civil Procedure for Europe: A Cathedral Builders' Dream / M. Storme [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.asianlii.org/jp/journals/RitsLRev/2005/6.pdf>.

13. Kramer X.E. Harmonization of Provisional and Protective Measures in Europe / X.E. Kramer // Procedural Laws in Europe. Towards Harmonization / ed. by Marcel Storme. – Antwerpen / Apeldoorn, 2003. – P. 305–320.

14. Green Paper on improving the efficiency of the enforcement of judgments in the European Union: the attachment of bank accounts [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_civil_matters/116021_en.htm.

15. The Helsinki Principles on provisional and protective measures in international litigation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jstor.org/discover/10.2307/27878029?sid=21105803827981&uid=2&uid=2134&uid=4&uid=2129&uid=3739232&uid=70>.

16. Response to Ministry of Justice Consultation Paper CP 14/2011 Proposed EU Regulation creating a European Account Preservation Order to facilitate cross-bordered recovery in civil and commercial matters // How should the UK approach the Commission's proposal? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Consultations/eapo-consultation-judicial-response.pdf>.

КУЗЬМИЧ О. Я.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри судочинства

Юридичного інституту

(Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника)

УДК 345.5

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВЧИНЕННЯМ ДІЙ В МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСАХ ІНШОЇ ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ДОРУЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

У статті аналізується юридична природа інституту вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Особлива увага присвячена проблемам кваліфікації таких відносин в судовій практиці. Здійснено порівняння цих відносин з іншими суміжними.

Ключові слова: зобов'язання, інша особа, майнові інтереси, доручення, сторони.

В статье анализируется юридическая природа института совершения действий в имущественных интересах другого лица без его поручения. Особое внимание уделено проблемам квалификации таких отношений в судебной практике. Проведено сравнение этих отношений с другими смежными.

Ключевые слова: обязательства, другие лица, имущественные интересы, поручения, стороны.

The article deals with the legal nature of the institute of the actions in the interests of another person property without their authorization. Special attention is devoted to the problems of qualification of such relations in judicial practice. It was made the comparison of these relationships with other adjacent ones.

Key words: liability, another person, property interests, authorization, parties.

Вступ. Одним із різновидів недоговірних зобов'язань є зобов'язання, що виникають у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Слід відзначити, що питання юридичної природи цього правового інституту неодноразово знаходилися в центрі уваги науковців. Водночас проблематика застосування норм інституту, про який йдеться, в сучасній юридичній практиці є малодослідженою, що не сприяє його подальшому розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей застосування норм про зобов'язання у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення в судовій практиці.

Результати дослідження. Під вчиненням дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення в науці цивільного права розуміють таке недоговірне зобов'язання, яке виникає на підставі здійснюваних однією особою (гестором) юридичних та/або фактичних дій в умовах небезпеки настання невігідних майнових наслідків і неможливості отримати згоду заінтересованої особи (домінуса) для її вигоди і яке полягає в обов'язку останнього відшкодувати понесені витрати [10, с. 698].

В Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) виділено окрему главу (глава 79), яка присвячена питанням правового регулювання цього правового інституту, що свідчить про його важливу роль в системі правовідносин, які охоплюються цивільним правом України. Так, у частині 1 статті 1158 ЦК України зазначається, що, якщо майновим інтересам іншої особи загрожує небезпека настання невігідних для неї майнових наслідків, особа має право без доручення вчинити дії, спрямовані на їх попередження, усунення або зменшення. Особа, яка вчинила дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення, зобов'язана при першій нагоді повідомити її про свої дії. Якщо ці дії будуть схвалені іншою особою, надалі до відносин сторін застосовуються положення про відповідний договір (частина 2 статті 1158 ЦК України).

Крім того, згідно із частиною 3 цієї статті якщо особа, яка розпочала дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення, не має можливості повідомити про свої дії цю особу, вона зобов'язана вжити усіх залежних від неї заходів щодо попередження, усунення або зменшення невігідних майнових наслідків для іншої особи. Особа, яка вчиняє дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення, зобов'язана взяти на себе всі обов'язки, пов'язані із вчиненням цих дій, зокрема обов'язки щодо вчинених правочинів.

Так, за наслідками аналізу загальних положень статті 1158 ЦК України Є.О. Мічуріним зроблено висновок, що дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення не можуть породжувати відповідне недоговірне зобов'язання у таких випадках.

1) Майновим інтересам іншої особи не загрожує небезпека настання невігідних для неї наслідків. Відсутність загрози небезпеки настання невігідних для особи наслідків унеможливує це зобов'язання як таке. У разі відсутності загрози майновим інтересам іншої особи «воля випадку» відсутня, і якщо особа має намір діяти в інтересах іншої особи, то щодо цього має бути вільне волевиявлення особи, яка може, наприклад, надати довіреність на вчинення дій від її імені іншій особі.

2) Немає власної ініціативи особи щодо вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без доручення останньої.

3) Для виникнення недоговірного зобов'язання з вчинення дій у майнових інтересах іншої особи важливим є те, щоб від особи, в майнових інтересах якої вчиняються дії, не було видано довіреності особі, яка вчиняє такі дії. Якщо особа, в майнових інтересах якої

діє інша особа, прямо доручила їй здійснення певних дій, слід говорити про вчинення дій в інтересах іншої особи через доручення, адже останнє, звичайно ж, не є договірним зобов'язанням, і тут треба говорити про відповідний правочин, що породжує цивільні права і обов'язки [4, с. 346–347].

Ознаки цього правового інституту сформовані й судовою практикою, свідченням чого є рішення Святошинського районного суду м. Києва у справі за позовом *Особа 3 до Особа 4 про стягнення понесених витрат на утримання квартири* [8]. Як зауважено судом, дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення породжують зобов'язання по відшкодуванню понесених у зв'язку з цим витрат не в будь-яких випадках, а при наявності певних законодавчо визначених умов. Назвемо кілька таких умов.

1) Наявність небезпеки настання невігідних майнових наслідків для домінуса та спрямованість дій гестора на їх попередження, усунення або зменшення. При цьому небезпека повинна існувати на час вчинення дій, а не бути уявною.

2) Дії гестора повинні бути націленими на отримання вигоди домінусом. Якщо від дій гестора отримує вигоду сам гестор, зобов'язання домінуса стосовно відшкодування гестором понесених витрат не виникають.

3) Дії гестора мають бути виправданими обставинами, що означає відсутність часу та можливості у гестора вчинити будь-які інші дії для попередження, усунення або зменшення невігідних майнових наслідків для домінуса.

4) Гестор не має можливості отримати згоду домінуса на вчинення тих чи інших дій. У той же час обставини вимагають термінового втручання у справи домінуса. Якщо ж такої терміновості немає, а у гестора була можливість отримати згоду домінуса, зобов'язання, пов'язані з вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, не виникають.

Таким чином, підставою виникнення цього виду недоговірних зобов'язань є правомірні дії учасників цивільних відносин з притаманними їм особливостями. Це, зокрема, відсутність доручення, необхідність і доцільність втручання в чужі справи, навмисне здійснення дій на користь іншої особи [3, с. 12]. Такі умови, на що необхідно звернути увагу, повинні мати місце в сукупності, в протилежному випадку таких підстав для висновку про виникнення відносин у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення не буде.

Сторонами таких зобов'язань є особа, яка вчиняє відповідні дії, та особа, в майнових інтересах якої вчиняються такі дії. В науці цивільного права, як і в судовій практиці, таких осіб називають *гестором* та *домінусом* відповідно.

Вимог щодо правосуб'єктності учасників цивільних відносин, які можуть бути сторонами цього виду недоговірних зобов'язань, цивільне законодавство України, за загальним правилом, не передбачає.

Підтвердженням актуальності тематики, обраної для наукового дослідження, є така цивільна справа. Так у *цивільній справі за позовом Особи 1 до Особи 2 про стягнення грошових коштів Деснянським районним судом м. Чернігова було встановлено, що 4 листопада 2008 р. між ТзОВ «ПростоФінанс» та Особа 2 укладено кредитний договір, згідно з яким відповідач як позичальник за договором отримав у банку кредит в розмірі 61 200 грн. строком на 36 місяців, (а. с. 5-6).*

У зв'язку з тяжкою хворобою дружини позичальника, неможливості ним виконувати зобов'язання за вказаним договором позивач протягом січня 2009 р. – серпня 2011 р. без доручення відповідача здійснював за відповідача сплату заборгованості за кредитним договором на загальну суму 75 706 грн. 01 коп. з повідомленням відповідача про свої дії (а. с. 8–41) у зв'язку з чим просив суд стягнути грошові кошти в розмірі 75 706 грн. 01 коп., які були ним сплачені до банківської установи в інтересах відповідача без його доручення відповідно до кредитного договору [5].

Як впливає з наведеного за наслідками розгляду цивільної справи висновку, суд постановив, що в діях Особи 1 мають місце ознаки дій, які є підставою для виникнення зобов'язань у зв'язку з вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення,

де домінує є позичальник за кредитним договором. Як відомо, кредитним договором є договір, за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (частина 1 статті 1054 ЦК України).

Слід звернути увагу на те, що в межах такої категорії цивільних справ з такими фактами доволі важко кваліфікувати відповідні відносини як зобов'язання у зв'язку з вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Такий висновок ґрунтується на тому, що їх виникнення є неможливим без дотримання такої умови, як неможливість отримання гестором згоди від домінуса, що є доволі складно з огляду на специфіку відносин, які охоплюються договірними зобов'язаннями.

В межах досліджуваного виду зобов'язань, на що необхідно звернути увагу, може йтися про майнові інтереси домінуса, які впливають винятково з цивільних відносин. Як передбачено частиною 1 статті 1 ЦК України, цивільним законодавством регулюються особисті та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. До майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом.

З цього приводу не можна не звернути увагу на фактуру такої цивільної справи. *Так, у справі за позовом Особа 3 до ТзОВ «Корун» про стягнення коштів Особа 3 свої вимоги аргументувала тим, що вона, виконуючи функції директора, забезпечувала діяльність ТзОВ «Корун», а саме сільськогосподарське виробництво. Оскільки в ТзОВ «Корун» були відсутні кошти, необхідні для організації його господарської діяльності, сплати податків та заробітної плати працівникам, Особа 3 як директор ТзОВ «Корун» та його представник змушена була витратити свої власні кошти в інтересах товариства. Зазначає, що нею в 2011 р. на забезпечення господарської діяльності ТзОВ «Корун» витрачено кошти в сумі 291 319,55 гривень, які відповідач добровільно повернути відмовляється, а тому просить задовольнити позов.*

Задовольняючи позовні вимоги в повному обсязі, Кіцманський районний суд Чернівецької області в своєму рішенні від 20 серпня 2013 р. виходив із того, що в діях директора ТзОВ «Корун» мають місце ознаки інституту вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення [6].

Як впливає з наведеної справи, фізична особа, будучи керівником юридичної особи, витрачала власні кошти для забезпечення господарської діяльності очолюваної нею юридичної особи на підставі чого, керуючись частиною 1 статті 1160 ЦК України, просила суд стягнути із очолюваною нею юридичною особою відповідні кошти в межах інституту вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Задовольняючи позовні вимоги в повному обсязі, суд виходив із того, що в діях Особи 1 мають місце ознаки, які є характерними для виникнення зобов'язань у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.

Проте з такими висновками суду навряд чи можна погодитися, зокрема, як уже відзначалося, в силу специфіки зобов'язань, про які йдеться, однією з умов їх виникнення є неможливість отримання гестором попередньої згоди від домінуса на вчинення відповідних дій. Якщо така можливість існувала, а згоди при цьому отримано не було, то, відповідно, й підстав для кваліфікації таких відносин як таких, які охоплюються інститутом вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, не буде. Враховуючи, що одна й та сама особа, з одного боку, діяла як гестор, а з іншого, – очолювала юридичну особу, яка виступала домінусом, в ситуації, яка склалася, фізичній особі, про яку йдеться, фактично слід було отримувати згоду у себе самої, адже потенційно в цьому випадку не може йтися про виникнення аналізованих зобов'язань.

Так, звертаючись із позовом до *Феодосійської квартирно-експлуатаційної частини району про стягнення грошової суми, позивач Особа 6 свої вимоги аргументувала тим, що*

вона, працюючи на посаді начальника паливної групи Феодосійської КЕЧ району, замість останньої за власні кошти оплатила витрати залізнично-дорожньої станції «Айвазовська» щодо розвантаження чотирьох вагонів вугілля. Такі дії були зумовлені недопущенням ЗДС «Айвазовська» нарахуванням штрафних санкцій та пені Феодосійській КЕЧ району у зв'язку з відсутністю в неї коштів.

За наслідками розгляду цієї справи як суд першої інстанції, так і Апеляційний суд Автономної Республіки Крим дійшли висновку, що в діях Особи 6 мають місце ознаки дій, на підставі яких виникають зобов'язання у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення [9]. Такого висновку, на що необхідно звернути увагу, суди дійшли, незважаючи на те, що позивач Особа 6, про що вказується в ухвалі Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, оплачувала грошові кошти не від власного імені, а від імені Феодосійського КЕЧ району та в її інтересах [9].

Не погоджуючись із такими висновками судів, слід передусім сказати про те, що сторонами досліджуваних зобов'язань є особа, яка вчинила дії, та особа, в майнових інтересах якої вчинялися такі дії, тому, будучи сторонами цього зобов'язання, кожна із них повинна виступати від власного імені. Сказане стосується будь-яких зобов'язань, а не тільки зобов'язань, які виникають у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. З огляду на зазначене дії Особи 6 можна було б кваліфікувати як такі, які є підставою для виникнення зобов'язання у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення тільки за умови, якби оплата коштів Особою 6 на рахунки ЗДС «Айвазовська» здійснювалася від власного імені, а не від імені Феодосійського КЕЧ району.

В контексті аналізованої проблематики не можна не звернути увагу на таку справу. Так, *Особа 1, звертаючись із позовом до Особи 2 про стягнення грошових коштів, свої вимоги аргументувала тим, що вона, керуючись вимогами частини 1 статті 1158 ЦК України, замість Особи 2 оплатила відповідну суму грошових коштів в рахунок погашення її боргових зобов'язань за кредитним договором, намагаючись у такий спосіб попередити небезпеку, яка загрожувала майновим інтересам Особи 2, у зв'язку з чим вона на підставі частини 1 статті 1160 ЦК України вимагає повернення відповідачем сплачених нею коштів* [7].

Як впливає з рішення Шевченківського районного суду м. Києва по цій цивільній справі, правовідносини, які склалися між Особою 1, Особою 2 та ВАТ «ВТБ Банк», судом кваліфіковані такими, що охоплюються інститутом вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Однак, враховуючи, що *перші дії Особи 1 в майнових інтересах Особи 2 були вчинені 10 вересня 2008 р. після чого 10 жовтня 2008 р., проте про вказані дії Особа 1 повідомила Особу 2 тільки 12 травня 2009 р., при тому, що вони працювали на одному підприємстві*, суд на підставі частини 2 статті 1160 ЦК України відмовив у задоволенні позову. Зокрема, згідно з положенням цієї правової норми, якщо особа, яка вчинила дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення, при першій нагоді не повідомила цю особу про свої дії, вона не має права вимагати відшкодування зроблених витрат.

Однак і в цьому випадку з висновками суду про наявність в діях позивача Особи 1 ознак інституту вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення навряд чи можна погодитися. Такий висновок ґрунтується на тому, що позивач, як вказується в рішенні суду (*Шевченківського районного суду м. Києва*), *в своєму позові, як в першій редакції, так і остаточній, зауважувала, що кошти вона вносила в інтересах відповідача на його усне прохання*. Іншими словами, вчиненню дій Особою 1 в майнових інтересах Особи 2 передувало усне прохання останньої, що суперечить юридичній природі аналізованого інституту, оскільки для кваліфікації тих чи інших відносин як таких, які охоплюються досліджуваним правовим інститутом, усне прохання з боку іншої особи виключається.

Аналізована ситуація є доволі схожою з ситуацією, про яку писав у своїх наукових дослідженнях В.М. Зубар. Зокрема, автор зазначав, що, якщо домінус присутній, то він може виразити свою волю щодо дій гестора, надавши йому повноваження (укладається угода) або заборонивши вести свої справи (здійснювати певні дії). Якщо домінус був присутнім у місці

здійснення дій, але не заперечував їх, хоч міг це зробити, то тут немає ведення чужих справ без доручення [3, с. 12].

З огляду на зазначене, приймаючи рішення по суті спору, суд повинен був виходити із того, що в межах аналізованої справи може йтися або про покладення обов'язку боржника на третю особу (частина 1 статті 528 ЦК України), або про відносини представництва. Так, згідно з частиною 1 статті 528 ЦК України виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою. Інша особа може задовольнити вимогу кредитора без згоди боржника у разі небезпеки втратити право на майно боржника (право оренди, право застави тощо) внаслідок звернення кредитором стягнення на це майно. У цьому разі до іншої особи переходять права кредитора у зобов'язанні і застосовуються положення статей ЦК України (частина 3 статті 528 ЦК України). Якщо частина 1 статті 528 ЦК України передбачає покладення обов'язків боржником на третю особу за згодою останньої (шляхом укладення договору), то частина 3 цієї статті передбачає підстави, згідно з якими в іншій особі виникає можливість задовольнити вимогу кредитора без згоди боржника. Як відзначено Личаківським районним судом м. Львова в одному із його рішень, *залежно від правових наслідків виконання іншою особою обов'язку боржника, воно поділяється на таке, що відбувається без набуття іншою особою прав кредитора (частина 1 статті 528 ЦК України). У такому випадку має місце передоручення, тобто покладення боржником виконання свого обов'язку на іншу особу, яка не є стороною зобов'язання. Випадки, коли можливе виконання зобов'язання третьою особою без згоди боржника, передбачено частиною 3 статті 528 ЦК України, а саме у разі небезпеки втратити право на майно боржника (право оренди, право застави тощо) внаслідок звернення кредитором стягнення на це майно. Таке виконання є одним із випадків суброгації. При виконанні обов'язку іншою особою без згоди боржника відбувається перехід прав кредитора у зобов'язанні* [2].

Таким чином, якщо за наслідками домовленості між боржником і третьою особою остання мала виконувати обов'язок замість боржника від власного імені та за власний рахунок, то такі відносини слід кваліфікувати як покладення виконання обов'язку боржника на третю особу (частина 1 статті 528 ЦК України). В протилежному випадку такі відносини необхідно кваліфікувати як представництво. Так, представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє (частина 1 статті 237 ЦК України). Не є представником особа, яка діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих у майбутньому правочинів (частина 3 статті 237 ЦК України). Як відзначала з цього приводу В.А. Васильєва, представник діє від імені та в інтересах особи, яку він представляє, його дії породжують, змінюють і припиняють цивільні права й обов'язки цієї особи [1, с. 40]. Представництво виступає наслідком відносин доручення або ж доручення породжує представництво [1, с. 9].

Висновки. Підсумовуючи наведене, необхідно сказати те, що неврахування судами України при розгляді цієї категорії справ ознак, які є притаманними інституту вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, призводить до помилкової кваліфікації тих чи інших відносин як зобов'язань, про які йдеться, і, як наслідок, має місце задоволення позовних вимог про повернення відповідних коштів саме в межах цього правового інституту, хоча при належній кваліфікації таких відносин такі витрати або взагалі б не мали відшкодуватися, або б мали відшкодуватися в межах інших правових конструкцій.

Список використаних джерел:

1. Васильєва В.А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг : [монографія] / В.А. Васильєва. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2006. – 346 с.

2. Заочне рішення Личаківського районного суду м. Львова від 2 грудня 2014 р. у справі № 463/2829/14-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.
3. Зубар В.М. Зобов'язання, що виникають з ведення чужих справ без доручення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.М. Зубар. – К., 2001. – 18 с.
4. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект) : [монографія] / Є.О. Мічурін. – Х. : Юр світ, НДІ Приватного права та підприємництва АПрН України, 2008. – 482 с.
5. Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 7 квітня 2014 р. у справі № 750/1722/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.
6. Рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 20 серпня 2013 р. у справі 2-949/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.
7. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 19 травня 2011 р. у справі № 2-2164/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.
8. Рішення Святошинського суду м. Києва від 5 листопада 2014 р. у справі № 2/759/2992/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.
9. Ухвала Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 24 січня 2012 р. у справі № 22-ц/0191/24/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.
10. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / [за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького]. – Х. : Право, 2011– . Т. 2. – 816 с.

ОЗЕЛЬ В. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
(Київська державна академія
водного транспорту імені гетьмана
Петра Конашевича-Сагайдачного)

УДК 340.15 93+347.61

**РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ
ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ПОДРУЖЖЯ В УКРАЇНІ (X–XIX СТ.)**

У статті розкрито основні тенденції еволюції правового регулювання особистих немайнових відносин подружжя в Україні в період із X по XIX ст. Проаналізовано норми звичаєвого, церковного та світського права, виявлено й обґрунтовано особливості регламентації взаємних прав та обов'язків подружжя.

Ключові слова: сімейне право, шлюб, особисті немайнові правовідносини, права й обов'язки подружжя, церковне право, звичаєве право.

В статье раскрыты основные тенденции эволюции правового регулирования личных неимущественных отношений супругов в Украине в период с X по XIX вв. Проанализированы нормы обычного, церковного и светского права, найдены и обоснованы особенности регламентации взаимных прав и обязанностей супругов.

Ключевые слова: семейное право, брак, личные неимущественные правоотношения, права и обязанности супругов, церковное право, обычное право.

